

Rikosoikeuden professori Sakari Melander
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
2.3.2018

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 200/2017 vp** eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Käsiteltävän olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaarta, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, esitutkintalakia ja sakon täytäntöönpanosta annettua lakia. Ehdotetut muutokset liittyvät muun muassa tuomioistuinten päätösvaltaisiin kokoonpanoihin sekä syytetyn velvollisuuteen olla henkilökohtausesti läsnä pääkäsittelyssä. Kaikki ehdotettujen muutosten tavoitteena on keventää oikeusprosesseja yleisissä tuomioistuimissa.

Esityksessä ehdotetut muutokset ovat osin valtiosääntöoikeudellisesti merkityksellisiä. Keskityn lausunnossani näihin valtiosääntöoikeudellisesti merkityksellisiin näkökohtia sisältäviin muutoksiin.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä esityksestä ja sen tavoitteista

Esityksessä ehdotettujen muutosten tavoitteet liittyvät yhtäältä oikeusprosessien nopeuttamiseen ja keventämiseen yleisissä alioikeuksissa (esim. s. 5). Tavoitteena tältä osin on mahdollistaa tuomioistuinten keskittyminen ydintehtäviin, lyhentää tuomioistuinten käsittelyaikoja sekä digitalisoida tuomioistuimia. Toisaalta ehdotettujen muutosten tavoitteena on osaltaan sopeuttaa tuomioistuinlaitoksen toimintaa vastaamaan valtiontalouden kehyksiin jo sisältyviä

tuomioistuinten toimintamenojen säästöjä (s. 24). Tältä osin esityksessä ehdotetut muutokset liittyvät valtiontalouden sopeuttamistoimiin.

Oikeusprosessien nopeuttaminen ja keventäminen ovat tavoitteina sinänsä hyväksyttäviä, koska niillä pidemmällä aikavälillä pyritään turvaamaan perustuslain 21 §:n ja 22 §:n edellyttämien tavoin sellainen oikeusturvan taso, joka vastaa perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamia vaatimuksia (ks. esim. PeVL 19/2016 vp, s. 4 ja PeVL 29/2014 vp, s. 2/I). Sen sijaan yksinomaan valtiontalouden sopeuttamiseen liittyvistä syistä tehtäviä muutoksia esimerkiksi tuomioistuinten kokoonpanoon tai asioiden tuomioistuinkäsittelyyn ei tule pitää hyväksyttäviin syihin perustuvina. On syytä korostaa, että perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti korostanut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivyttyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitystä oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 29/2014 vp, s. 2/I ja PeVL 20/2014 vp, s. 3). Valiokunta on edelleen korostanut, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa (PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5 ja PeVL 29/2014 vp, s. 2/II).

Edellä mainittua lähtökohtaa on edelleen ja nyt myös käsillä olevan esityksen sisältämiä ehdotuksia arvioitaessa syytä korostaa. Käytännössä lähtökohta tarkoittaa, että tavoitteena oikeusprosessien nopeuttamista ja keventämistä voidaan pitää hyväksyttävinä, mutta muutoksia toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota perustuslain 21 §:ssä turvattun oikeusturvan asettamien vaatimusten toteutumisen turvaamiseen. Lisäksi oikeusturvan toteutumisen kannalta merkityksellisiä muutoksia ei voi perustella yksinomaan valtiontalouden sopeuttamistoimilla. Se, että vaikeassakin taloustilanteessa on turvattava tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus, asettaa myös velvollisuuden käyttää sellaisia oikeudenhoidon uudistamiseen tähtäviä keinoja, jotka parhaalla mahdollisella tavalla toteuttavat perustuslain 21 §:ssä tarkoitettua oikeusturvaa.

Tuomioistuinten kokoonpanoon ehdotetut muutokset

Esityksessä ehdotetaan useita merkittäviä muutoksia eri tuomioistuinten kokoonpanoihin. Kysymys on kokoonpanojen keventämistä yleisissä tuomioistuimissa koskevista ehdotuksista. Kokoonpanojen keventämisen osalta on huomattava, että perustuslakivaliokunta on aiemmassa käytännössään katsonut, että tuomioistuinten kokoonpanon ja päätösvaltaisuuden sääntely on merkityksellistä ennen muuta perustuslain 21 §:ssä tarkoitettun oikeusturvan kannalta. Tuomioistuinten ratkaisukokoonpanolla on vaikutuksia käsittelyn asianmukaisuuteen, joutuisuuteen ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten toteutumiseen (PeVL 53/2014 vp, s. 3/I ja PeVL 2/2006 vp, s. 2/I). Tuomioistuinten kokoonpanojen keventämistä on toisaalta arvioitu myös siitä näkökulmasta, että oikeusturvan kannalta myös asioiden käsittelyn joutuisuudella on merkitystä (PeVL 2/2006 vp, s. 2/II). Päätösvaltaisen kokoonpanon keventämisellä käsittelyn asianmukaisuutta vaarantamatta saatetaan valiokunnan näkemyksen mukaan mahdollistaa tuomioistuinten voimavarojen oikea kohdentaminen esimerkiksi vaativien ja vähemmän vaativien asioiden käsittelyyn. Tämä taas saattaa olla omiaan tehostamaan tuomioistuinten ratkaisutoimintaa niin, että asiat tulevat käsitellyiksi perustuslain edellyttämällä tavalla ilman aiheetonta viivytystä (PeVL 2/2006 vp, s. 2/II). Lisäksi valiokunnan käytännössä on edellytetty, että kevyemmässä kokoonpanossa käsiteltäviksi ehdotetut asiat ovat sellaisia, jotka asiallisesti soveltuvat kevyemmän kokoonpanon ratkaistaviksi (PeVL 2/2006 vp, s. 2/II).

Esityksessä ensinnäkin ehdotetaan käräjäoikeuden yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa laajennettavaksi merkittävällä tavalla. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 2 luvun 6 §:n 1 momentin (683/2016) mukaan rikosasiassa käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos mistään syytteessä tarkoitettu yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään kaksi vuotta. Lisäksi säännöksessä luetellaan tiettyjä ankaramman rangaistusmaksimin sisältäviä rangaistavaksi säädettyjä tekoja, jotka voidaan käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Esityksessä ehdotetaan, että jatkossa käräjäoikeus olisi toimivaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa, jos rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään neljä vuotta. Ehdotettu muutos tarkoittaisi samalla, että säännöksen tällä hetkellä sisältämää erillistä rikosluetteloa ei enää tarvittaisi, koska siinä tällä hetkellä mainitut rikokset tulisivat enimmäisrangaistuksensa osalta jatkossa ehdotetun neljän vuoden enimmäisrangaistukseen perustuvan sääntelyn alaan.

On huomattava, että kysymys on tältä osin varsin huomattavasta ja laajasta ratkaisukokoonpanoa koskevasta muutosehdotuksesta. Esityksen perusteluissakin todetaan (s. 24), että yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan piiriin kuuluvien rikosten enimmäisrangaistuksen korottaminen neljään vuoteen siirtäisi kokoonpanon käyttöalaan noin 1400 asiaa vuodessa. Määrää ei voi pitää vähäisenä. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota kokoonpanon käyttöalaan siirtyvien asioiden laatuun. Tältä osin on ensinnäkin huomattava, että neljän vuoden rangaistusmaksimi on rikoslaissa tyypillisesti rikosten törkeiden tekumuotojen rangaistusmaksimina käytetty (käytetyn rangaistusasteikon ollessa 4 kuukautta — 4 vuotta vankeutta). Toiseksi useat yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan piiriin ehdotetun muutoksen seurauksena tulevat rikokset ovat ainakin osin sellaisia, joihin saattaa liittyä oikeudellisesti monimutkaisia ja tulkinnanvaraisia kysymyksiä (esim. rikoslain 29 luvun 2 §:ssä tarkoitettu törkeä veropetos) tai arkaluonteisia kysymyksiä (esim. rikoslain 20 luvun 6 §:ssä tarkoitettu lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö).

Lisäksi ehdotusta on arvioitava siitä näkökulmasta, että esityksen ei sisälly maallikotuomareiden käyttöä ratkaisukokoonpanossa koskevaa ehdotusta. Yhden tuomarin ratkaisukokoonpanon käyttöalan merkittävä laajentaminen kuitenkin asiallisesti ottaen tarkoittaisi oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 1 momentissa (339/2014) tarkoitettua niin sanotun lautamieskokoonpanon (yksi tuomari ja kaksi lautamiestä) käyttöalan merkittävää supistumista. Tällä ei tässä ole tarkoitus ottaa kantaa lautamiesjärjestelmän säilyttämisen puolesta tai vastaan, vaan kiinnittää huomiota siihen, että yhden tuomarin käyttöalan merkittävä laajentaminen käytännössä saattaa nostaa yhden tuomarin kokoonpanon rikosasioissa käytettäväksi ”peruskokoonpanoksi”.

Ehdotettua yhden tuomarin kokoonpanon laajentamista loiventaa ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 11 §:n muutos, jonka mukaan käräjäoikeuden yhden tuomarin kokoonpanoa voitaisiin vahventaa yhdellä lainoppineella jäsenellä, jos se asian laadun, laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on perusteltua. Käytännössä ehdotettu säännös merkitsisi kahden tuomarin kokoonpanon käyttöönottoa käräjäoikeudessa.

Perustuslain 21 §:ssä tarkoitettua oikeusturvan toteutumisen kannalta ehdotettu yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajentaminen ei ole täysin ongelmaton. Ei ensinnäkään ole aivan selvää, että sillä on merkittäviä tuomioistuimen voimavarojen kohdentamiseen ja käsittelyn tehokkuuteen liittyviä vaikutuksia. Edellä yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaan siirtyvistä rikoksista ja niiden sisältämistä mahdollisista monimutkaisista tulkintakysymyksistä mainittu

huomioon ottaen, muutos saattaa pikemmin lisätä halukkuutta muutoksenhakuun. Kysymys on myös siitä, että kaikilta osin yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi ehdotetut asiat eivät nähdäkseni ole laadultaan ja laajuudeltaan sellaisia, jotka soveltuvat kevyemmässä kokoonpanossa ratkaistaviksi. Oikeusturvan toteutumisen ja käsittelyn joutuisuuden kannalta merkittävää pikemmin olisi, että asian käsittely kärjäoikeudessa olisi mahdollisimman laadukasta ja perusteellista, mitä useamman ammattituomarin kokoonpano monimutkaisissa asioissa oletettavasti edesauttaisi. Edellä sanottu saattaisi puoltaa mallia, jossa yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa ei ehdotetulla tavalla merkittävästi laajennettaisi.

Oikeusturvan vaatimuksia paremmin toteuttava malli saattaisi olla kahden tuomarin kokoonpanon asettaminen pääsäännöksi niissä rikoksissa, joiden rangaistusmaksimi on yli kaksi vuotta mutta enintään neljä vuotta vankeutta. Tätä pääsääntöä voitaisiin lieventää sääntelyllä, jonka mukaan näissäkkin rikoksissa yhden tuomarin kokoonpano olisi mahdollinen, jos se asian laadun, laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on perusteltua.

Yleisesti voidaan huomauttaa, että tarkoituksenmukaisempaa ja oikeusturvan asettamat vaatimukset paremmin huomioon ottavaa olisi nähdäkseni tarkastella ja uudistaa tuomioistuinten kokoonpanoa koskevaa sääntelyä kokonaisuutena. Nyt käsillä olevassa ehdotuksessa on pikemmin kysymys useista pistemäisistä tuomioistuinten kokoonpanoa koskevista kevennysehdotuksista. Jotta esimerkiksi kärjäoikeuksien kokoonpanoa koskevaa sääntelyä voitaisiin johdonmukaisesti uudistaa siten, että perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun oikeusturvan asettamat vaatimukset otetaan asianmukaisesti huomioon, tarkoituksenmukaisempi lähestymistapa olisi tarkastella sääntelyä ja eri kokoonpanovaihtoehtoja kokonaisuutena eikä vain pyrkiä laajentamaan kevyimmän kokoonpanon käyttöalaa.

Yhden kosketuksen periaate

Esityksessä ehdotetaan sisällytettäväksi esitutkintalain (805/2011) 10 luvun 2 a §:ään uusi paikallapysymisvelvollisuutta haasteen tiedoksiantoa varten koskeva säännös. Ehdotetun säännöksen mukaan syyttäjä voisi määrätä, että rikoksesta epäilty on velvollinen pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun syyttäjän antaman haasteen tiedoksiantamista varten. Säännöksen 2 momentin mukaan epäiltyä saataisiin pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. Säännöksen 3 momentin mukaan tiedoksianto olisi toimitettava viipymättä, ja epäillyllä olisi oikeus poistua tiedoksiantamisen jälkeen, kuitenkin aina viimeistään kuuden tunnin kuluttua esitutkinnan päättämisestä.

Kuten esityksen säätämisperusteluissa todetaan (s. 51), asiaa koskeva ehdotus on merkityksellinen perustuslain 7 §:ssä ja EIS 5 artiklassa turvatun henkilökohtaisen vapauden kannalta. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa asian saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi ja rikosvastuun toteutuminen (s. 51). Käytännössä tavoitteena on myös helpottaa vaikeasti tavoitettavien henkilöiden haastamista (s. 22). Tällöin on esityksen perustelujen mukaan usein kysymyksessä ulkomaalainen tai vailla vakinaista osoitetta oleva henkilö (s. 15).

Ehdotetussa sääntelyssä ja erityisesti sen lukitussa tilassa pitämistä koskevassa 2 momentissa on kysymys vapaudenriistosta, joskin varsin lyhytaikaisesta sellaisesta. Perusmuotoisessa ehdotetun säännöksen 1 momentissa tarkoitettua on myös perustuslain 9 §:ssä turvatun

liikkumisvapauden rajoituksen piirteitä, kun epäilty voidaan velvoittaa pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa tietyn ajan. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautta ei saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta. Jos säännös katsotaan tarpeelliseksi ja sille katsotaan olevan hyväksyttävät perusteet – rikosprosessin tehostamisen sekä rikosvastuun asianmukaisen toteuttamisen tavoitetta voidaan nähdäkseni sinänsä pitää hyväksyttävänä –, laintasoinen sääntely asiaa koskien on näin välttämätöntä. Ehdotettu esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n sääntely on sinänsä riittävän tarkkarajaista ja täsmällistä, minkä lisäksi lukitussa tilassa pitämistä koskeva säännöksen 2 momentti sisältää välttämättömyyttä ja näin samalla oikeasuhtaisuutta koskevan edellytyksen. Paikallapysymisvelvollisuuden aikarajat on myös riittävän tarkkarajaisesti ja täsmällisesti säädetty ehdotetun säännöksen 3 momentissa.

Lähtökohtaisesti EIS 5(4) artiklassa tarkoitettu vapaudenmenetyksen laillisuutta koskevan kontrollin vaatimus koskee minkä kestoisia vapaudenmenetyksiä hyvänsä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että EIT:n asiaa koskevan käytännön (esim. *Fox, Campbell ja Hartley v. Yhdistynyt kuningaskunta*, 30.8.1990, 44–45 kohta) valossa tarvetta näin lyhytkestoisten vapaudenmenetysten tuomioistuinkontrollille ei vaikuttaisi olevan.

Toinen kysymys sen sijaan on, voidaanko epäillyn muut prosessuaaliset oikeudet aidosti turvata enintään kuuden tunnin mittaisen ajanjakson aikana, jolloin syyteharkinta, syytteen laatiminen ja haasteen laatiminen olisi toteutettava. Kun ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi esimerkiksi ulkomaalaisiin epäiltyihin, kysymys haasteen kääntämisestä ja tulkkauksesta voi ajankohtaistua. Tältä osin kysymys on merkityksellinen EIS 5(2) artiklan kannalta, jonka mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteet, sekä EIS 6(3)(a) artiklan kannalta, jonka mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä. Myös EU:ssa annettu direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkauksiin ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä on asian kannalta merkityksellinen (ks. erit. direktiivin 2 ja 3 artikla).

Edellä sanottu tarkoittaa, että vaikka ehdotettu säännös tehostaisi rikosvastuun toteuttamista, sitä ei saisi soveltaa niin, että esimerkiksi haastehakemuksen kääntämiselle ei varattaisi riittävästi aikaa käännöksen riittävän laadun turvaamiseksi. Selvää nähdäkseni on, että oikeudesta tulkkauksiin ja käännöksiin on huolehdittava säännöksessä säädetyn aikarajan puitteissa (näin myös esityksen s. 49). Tätä oikeusturvan kannalta merkityksellistä seikkaa voisi vielä esityksen perusteluja nimenomaisemmin korostaa perustuslakivaliokunnan esitystä koskevassa lausunnossa.

Syytetyn velvollisuus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin

Esityksessä ehdotetaan lievennettäväksi syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä. Ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 689/1997) 8 luvun 3 §:n mukaan vastaajaa ei voitaisi tuomita rangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu tai häntä ole edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä (1 momentti). Vastaajan olisi kuitenkin oltava henkilökohtaisesti kärkeäoikeuden tai hovioikeuden pääkäsittelyssä läsnä siltä osin kuin tuomioistuin katsoo hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Alle 18-vuotiasta vastaajaa ei voitaisi tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä (2 momentti). Vastaajan olisi oltava

henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jossa käsitellään syytetä rikoksesta, jonka johdosta hän on vangittuna. Vastaajan olisi oltava henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä myös, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Tuomioistuimien voisi kuitenkin päättää, ettei tässä momentissa tarkoitetun vastaajan tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan (3 momentti).

Ehdotettua sääntelyä täydennettäisiin ehdotetuissa ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä. Ehdotetun ja voimassa olevaa oikeustilaa vastaavan 11 §:n mukaan asia voitaisiin tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. ROL 8 luvun 12 §:ää sen sijaan ehdotettaisiin muutettavaksi siten, että asia voitaisiin tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta tilanteessa, jossa rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän kuukautta vankeutta. Voimassa olevan ROL 8:12:n mukaan rajana on enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Ehdotettu ROL 8:3 vaikuttaa sinänsä täyttävän Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen c kohdassa asetetun vaatimuksen, jonka mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Kuten esityksen perusteluissakin todetaan (s. 11–12), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskevassa käytännössä on sinänsä korostettu vastaajan läsnäolon merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestämisessä (ks. esim. *Hermi v. Italia*, 18.10.2006, 58 kohta), mutta kuitenkin tästä luopuminen on katsottu mahdolliseksi, jos se on tapahtunut vapaaehtoisesti sekä nimienomaisesti tai muuten yksiselitteisesti ja jos tärkeä julkinen etu ei vaadi vastaajan läsnäoloa (*Hermi v. Italia*, 73 kohta).

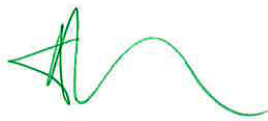
On kuitenkin huomattava, että ehdotettu säännös sinänsä merkitsee suurta periaatteellista muutosta siihen lähtökohtaan, jonka mukaan vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä häntä koskevassa rikosoikeudenkäynnissä. Ehdotus merkitsisi, että syytetyn, jota ei ole vangittu, ei lähtökohtaisesti tarvitsisi olla henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden tai hovioikeuden pääkäsittelyssä, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähemmän kuin kuusi vuotta vankeutta. Läsnäolo olisi välttämätöntä vain, jos tuomioistuin katsoo hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Esityksen perustelujen mukaan (s. 46) henkilökohtainen läsnäolo olisi tarpeen, jos vastaajaa on kuultava todistelutarkoituksessa tai esimerkiksi rangaistuksen mittaamiseen liittyvien olosuhteiden selvittämiseksi. Näissäkin tapauksissa ehdotetun säännöksen 1 momentti tosin edellyttäisi, että rangaistukseen tuomitseminen on mahdollista vain, jos vastaajaa on kuultu tai häntä on edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä – luvun 11 ja 12 §:ssä säädetyn poikkeuksin.

Tältä osin ehdotettuun säännökseen sisältyy mahdollinen ongelma tuomioistuin- ja kokoonpanokohtaisten erilaisten käytäntöjen muodostumisesta sen suhteen, milloin vastaajan kuuleminen katsotaan tarpeelliseksi. Erityisen ongelmalliseksi tämä muodostuu tilanteessa, jossa vastaaja on mahdollista tuomita ankaraan rikosoikeudelliseen rangaistukseen. Ehdotetun lainsäädännön mukaan pääkäsittely ilman vastaajaa olisi mahdollinen, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähemmän kuin kuusi vuotta vankeutta. Tämänkaltaisissa vakavia rikoksia koskevissa asioissa olisi perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan kannalta ongelmallista, jos vastaajan läsnäolon suhteen muodostuisi epäyhtenäisiä käytäntöjä. Ehdotetun muutoksen oikeusturvan kannalta merkityksellisiä vaikutuksia saattaisikin olla syytä loiventaa esimerkiksi siten, että pääkäsittely ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa olisi

mahdollinen, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähemmän kuin neljä vuotta vankeutta. Tällöin useat rikoslaissa rangaistavaksi säädetyt rikosten törkeät tekemuodot tulisivat kuitenkin käsitellyiksi vastaajan henkilökohtaisesti läsnäollessa.

Esityksessä ehdotetaan asian tutkimista ja ratkaisemista vastaajan poissaolosta huolimatta ja hänen suostumuksellaan koskevaa ROL 8:12:ä muutettavaksi siten, että vastaaja voitaisiin tällöin tuomita nykyisen kuuden kuukauden sijaan enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistukseen. Muutosta perustellaan (s. 47) lähinnä sillä, että enimmäisrangaistus olisi tällöin sama kuin ROL 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä. Esityksessä ei kuitenkaan kiinnitetä huomiota siihen, että ROL 5 a luvussa tarkoitetun kirjallisen menettelyn edellytyksenä on, että vastaaja on tunnustanut syytteessä kuvatun teon sekä nimenomaisesti ilmoittanut luopuvansa oikeudestaan suulliseen käsittelyyn (ROL 5a:1.1, 2 kohta). ROL 8:12:ään ei tällaista PL 21 §:ssä turvatu oikeusturvan kannalta merkityksellistä edellytystä sisälly, mikä osaltaan lienee perustellut tuomittavissa olevan rangaistuksen eroa. Oikeusturvaan liittyvistä syistä saattaisi olla vielä perusteltua harkita, onko RL 8:12:n mukaisissa tilanteissa ankarimman mahdollisen tuomittavan rangaistuksen korottamiselle kuudesta kuukaudesta vankeutta yhdeksään kuukauteen vankeutta esitetty hyväksyttäviä perusteita ROL 8:12:ssä tarkoitetun tilanteen ja ROL 5 a luvussa tarkoitetun kirjallisen menettelyn oikeusturvan kannalta merkitykselliset menettelylliset erot huomioon ottaen.

Helsingissä 2.3.2018

Sakari Melander
Rikosoikeuden professori
Oikeustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
puh.: 02941 21781, 050 5644229
sähköposti: sakari.melander@helsinki.fi